

УДК 371.13

**ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО
ВИХОВАТЕЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Сухорукова С.В.

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради*

У статті розкриті особливості формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вихователя як умова якісної професійної підготовки. На теоретичному рівні визначені етапи формування у студентів індивідуального стилю, в процесі реалізації яких враховуються індивідуальні особливості та зовнішні ресурси можливостей педагога.

Ключові слова: вихователь дітей дошкільного віку, стиль, професійна діяльність, професійний стиль, індивідуальний стиль професійної діяльності.

**ФОРМИРОВАНИЕ ИНДИВИДУАЛЬНОГО СТИЛЯ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩЕГО
ВОСПИТАТЕЛЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА**

Сухорукова С.В.

В статье раскрыты особенности формирования индивидуального стиля профессиональной деятельности будущего воспитателя как условия качественной профессиональной подготовки. Теоретически определены этапы формирования у студентов индивидуального стиля, в процессе реализации которых учитываются индивидуальные особенности и внешние ресурсы возможностей педагога.

Ключевые слова: воспитатель детей дошкольного возраста, стиль, профессиональная деятельность, профессиональный стиль, индивидуальный стиль профессиональной деятельности.

PERSONAL STYLE FORMATION OF PROFESSIONAL ACTIVITY OF FUTURE PRE-SCHOOL TEACHERS

Suchorukova S. V.

The article shows the peculiarities of personal style formation of professional activity of pre-school teachers as a condition of a qualitative professional training. The stages of student's personal style formation, including the process of these stages realization, the personal peculiarities and external resources of teacher's abilities are considered on the theoretical level.

Key wads: a pre-school teacher, a style, a professional activity, a professional style, the personal style of professional activity.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства важливу роль у підвищенні ефективності системи освіти відіграє педагог, зокрема, вихователь дітей дошкільного віку. Стосовно першої її ланки це завдання значною мірою залежить від освіченості, інтелекту, таланту, креативності, самоосвітньої діяльності педагога, вміння організовувати якісний педагогічний процес для всебічного розвитку дитини.

Складність у реалізації завдань професійної діяльності, зокрема, вихователя пов'язана з тим, що характерними ознаками сучасних дітей все більше стають – нестійкість нервової системи, ослаблений стан здоров'я, гіперактивність чи занадто виражена пасивність у процесі діяльності, яскравий прояв індивідуальності, акселерація тощо.

Динаміка розвитку усіх процесів у галузі освіти, таким чином вимагає розгляду питання щодо самовдосконалення майбутніх вихователів дітей дошкільного віку шляхом формування індивідуального стилю педагогічної діяльності як засобу підвищення власного професіоналізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначена проблема була предметом дослідження Б.М. Теплова, який аналізував індивідуальний стиль як засіб успішного виконання діяльності в залежності від здібностей людини. Науковець зазначав, що здатність людини до того чи іншого виду діяльності зумовлена її певними індивідуально-психологічними здібностями та різноманітним синтезом [10]. Ці

наукові положення знайшли відображення в експериментальних дослідженнях Е.А. Голубевої [1], В.Д. Небиліцина [7], які засвідчили, що індивідуальний стиль діяльності може мати пристосувальне значення у процесі оволодіння професійними уміннями і навичками.

Поняття «індивідуальний стиль педагогічної діяльності» розглядається і в роботах І.О. Зімньоїта, Н.І. Щеліхової, які стверджують, що стиль педагогічної діяльності відображає її специфіку й включає стиль управління, стиль саморегуляції, стиль спілкування та когнітивний стиль педагога [8].

Ж.В. Ковалів зауважив, що за своєю сутністю і структурою індивідуальний стиль – це індивідуальність педагога, що виявляється у його стилі професійної діяльності [3].

На нашу думку, це питання все ще недостатньо вивчене і потребує подальшого дослідження, оскільки має більш широкий і глибокий зміст, а саме поняття індивідуального стилю – чіткого визначення з урахуванням специфіки професійної діяльності вихователя дітей дошкільного віку.

Метою статті є дослідження формування індивідуального стилю професійної діяльності у майбутніх вихователів як умова ефективної професійної діяльності для підвищення якості професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Аналіз проблеми формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку, дозволив виділити такі основні поняття, як “стиль”, “стиль професійної діяльності”, “індивідуальний стиль професійної діяльності”.

Стиль – це сукупність етичних норм і характерних рис діяльності, поведінки, методу роботи, способу життя [7].

Психологи вважають, що стиль людини є постійним, досить стійким, універсальним, «наскрізним», цілісним психічним утворенням, що включає свідомі й несвідомі механізми пасивної й активної (перетворюючої) адаптації людини до середовища. Стиль забезпечує інтеграцію психічних сфер людини, її взаємодій із зовнішнім середовищем (виступаючи ланкою, що опосередковує, і одним з його поведінкових механізмів) [9].

Стиль діяльності включає в себе уміння і навички, виявляючи здатності самого суб'єкта й обумовлюючи його індивідуально-психологічними й особистісними особливостями.

Стилі педагогічної діяльності, у свою чергу, поділяються на три загальних: авторитарний, демократичний та ліберальний. Так, А.К. Маркова виділяє такі стилі:

Демократичний стиль. Вихованець розглядається як рівноправний партнер у спілкуванні, колега в спільному пошуку знань. Вихователь залучає дітей до прийняття рішень, враховує їхню думку, заохочує самостійність суджень, враховує не тільки успішність, але й особистісні якості дитини. Методами впливу є спонукання до дії, порада, прохання. У вихователів з демократичним стилем керівництва діти частіше перебувають у стані спокійної задоволеності, високої самооцінки. Педагог з цим стилем більше звертають увагу на свої психологічні уміння. Для таких педагогів характерні велика професійна стійкість, задоволеність своєю професією.

Авторитарний стиль. Вихованець розглядається як об'єкт педагогічного впливу, а не рівноправний партнер. Педагог одноосібно приймає рішення, установлює твердий контроль за виконанням пропонуваніх їм вимог, використовує свої права без врахування ситуації і думок дітей, не обґрунтовує свої дії перед дитиною. У наслідок цього діти втрачають активність чи здійснюють її тільки при ведучій ролі вихователя, виявляють низьку самооцінку, агресивність. При авторитарному стилі сили дітей спрямовані на психологічний самозахист, а не на засвоєння знань і власний розвиток. Головними методами впливу такого педагога є наказ, повчання.

Для педагога характерною особливістю є задоволеність професією і професійною нестійкістю. Вихователь з цим стилем керівництва головну увагу звертають на методичну культуру, у педагогічному колективі часто лідирують.

Ліберальний стиль. Організацію і контроль діяльності дітей здійснює без системи, виявляє нерішучість, коливання. У групі хитливий мікроклімат, «приховані конфлікти»[5]. Формально виконуючи свої обов'язки, педагог, який використовує цей стиль, намагається самосунутися від керівництва колективом дітей, уникає ролі вихователя, обмежується виконанням тільки навчальної діяльності. Ліберальний

стиль є засобом невтручання, яке ґрунтується на байдужості і незацікавленості проблемами дошкільників. Наслідки такої позиції педагога – втрата поваги дітей, що призводить до безконтрольної їх поведінки, погіршення дисциплінованості, нездатність позитивно впливати на особистісний розвиток дитини.

Педагогом В.А. Кан-Каликом були запропоновані і більш конкретні стилі педагогічної діяльності педагога, а саме[2]:

- стиль захопленості педагога спільною творчою діяльністю з дітьми, що є вираженням відносини педагога до своєї справи, до своєї професії;

- стиль дружнього розташування, що служить загальним тлом і передумовою успішності взаємодії педагога з дітьми. В.А. Кан-Калик звертає увагу на небезпеку переходу дружнього розташування у фамільярність, що може згубно позначитися на педагогічній діяльності в цілому;

- стиль спілкування – дистанція, що є вираженням авторитарного стилю, що сприятливо позначаючись на зовнішніх показниках дисципліни, організованості дітей, може привести до особистісних змін – конформізму, фрустрації, неадекватності самооцінки, зниженню рівня домагань і т.д.;

- стиль спілкування – лякання і загравання, що свідчать про професійну недосконалість педагога.

Професійний стиль ми аналізуємо одночасно і як причину, і як наслідок індивідуального професійного розвитку людини. Стилі професійної діяльності педагога відображають адаптацію його до професійно-педагогічного середовища, яка проявляється у навчально-виховній діяльності, в поведінці та педагогічному спілкуванні.

Ми вважаємо, що найбільш ефективним стилем діяльності є збалансований індивідуальний стиль професійної діяльності, в якому поведінка педагога-професіонала поєднується зі здатністю швидко, мудро та розсудливо реагувати на різні ситуації у процесі професійно-педагогічної взаємодії вихователя з дітьми.

Індивідуальний стиль педагогічної діяльності – це система способів дій педагога, яка динамічно розвивається і базується на особистісних якостях, потрібно розглядати його в контексті становлення.

Формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вихователя дітей дошкільного віку передбачає врахування індивідуальних особливостей і потенціалу особистості та зовнішніх ресурсних можливостей у процесі реалізації їх на відповідних етапах, а саме:

- мотиваційно-орієнтований (розвиток особистісних якостей і здібностей, системи знань, умінь і навичок, що сприяють становленню індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку);

- організаційно-підготовчий (передбачає підготовку викладачів до формування в студентів індивідуального стилю професійної діяльності, розробку наукового та навчально-методичного забезпечення процесу формування індивідуального стилю професійної підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку);

- змістовно-процесуальний (передбачає оволодіння знаннями та навичками, що сприяють вихованню певних якостей особистості);

- рефлексивно-корекційний (забезпечує аналіз і самоаналіз, корекцію процесу формування індивідуального стилю професійної підготовки в майбутніх вихователів дітей дошкільного віку).

Виходячи з вище вказаного, необхідно звернути увагу на виділені А.К. Марковою та А.Я. Ніконовою 4 типи індивідуальних стилів, які характеризують сучасного педагога [5]:

- емоційно-імпровізаційний. Орієнтуючись здебільшого на процес навчання, педагог недостатньо адекватно планує свою роботу по відношенню до кінцевих результатів; для навчання відбирає найбільш цікавий матеріал, а важливий, але нецікавий залишає на самостійне вивчення. Орієнтуючись основному на сильних студентів, намагається, щоб його робота була творчою. Діяльність педагога високо оперативна: часто міняє види роботи, практикує колективні обговорення. Однак багатий арсенал методів, що використовуються у навчанні, сполучається з низькою методичністю, недостатнім уявленням про роль закріплення і повторення навчального матеріалу.

- емоційно-методичний. Орієнтуючись як на результат, так і на процес навчання, педагог адекватно планує навчально-методичний матеріал, не пропускаючи закріплення і запам'ятовування, включаючи повторення і контроль знань, що плануються.

- розумово-імпровізований. Для педагога характерні орієнтація на процес і результати навчання, адекватне планування, оперативність, поєднання інтуїтивності і рефлексії. Сам педагог менш говорить, особливо під час опитування, віддаючи перевагу впливу на тих, що навчаються, побічним шляхом, даючи можливість детально оформити відповідь.

- розумово-методичний. Орієнтуючись здебільшого на результати навчання і адекватно плануючи навчально-виховний процес, педагог виявляє консервативність у використанні засобів педагогічної діяльності. Висока методичність сполучається з малим, стандартним набором методів навчання.

Крім того, процес формування індивідуального стилю професійної діяльності має свої особливості відповідно до типологічної групи, до якої відноситься педагог, зазначала у своїх дослідженнях Кузнецова О. В. [4, с. 30], а саме:

- педагоги із сильною рухливою нервовою системою швидше виробляють індивідуальний стиль, уміло використовуючи систему навчальних завдань, гумор, дотепні порівняння, виразну мову, позитивний емоційний настрій, завдяки якому з'являються помічники, з якими легко встановлюються гарні взаємини в групі;

- педагоги з інертною нервовою системою власний стиль діяльності формується поступово, що пов'язано із повільним формуванням навичок та звичок;

- педагоги зі слабкою нервовою системою мають досить повільний процес формування індивідуального стилю, бо їм важко пристосовуватись до нових умов і вимог діяльності.

У формуванні індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього педагога необхідно також урахувати його структуру, яка включає в себе комунікативний, мотиваційний і творчий компоненти.

Комунікативний компонент вимагає від педагога певних знань, вмінь і навичок, які характеризують його як гарного оратора, вмілого доповідача та моральну особистість. Комунікативний компонент включає розвиток властивостей особистості вихователя, таких як комунікабельність, контактність та емоційна культура, що сприятимуть ефективному впливу на групу. Комунікабельність педагога передбачає вміння бути товаришським, сміливим, упевненим у спілкуванні та власних діях. Контактність – уміння налагоджувати контакт з групою,

впливати на неї, створювати теплу психологічну атмосферу спілкування тощо. Емоційна культура педагог – це прояв позитивних емоцій, що вказує на його гарний настрій, почуття захопленості, емоційний підйом, радість спілкування з дітьми тощо.

Мотиваційний компонент передбачає бажання вихователя бути професіоналом своєї діяльності, інтерес його до педагогічної взаємодії з дітьми під час навчально-виховної діяльності. Цей компонент характеризує професійну позицію, мотиваційну спрямованість та самопізнання педагога. Мотиваційна спрямованість є його стійкою мотивацією на педагогічну взаємодію, формування індивідуальності дитини засобами навчальної діяльності, досягнення позитивного кінцевого результату. Самопізнання вихователя розглядається як визначення самооцінки власної особистості з метою самоствердження у професійній діяльності.

Творчий компонент виявляється в творчій, пошуковій, дослідницькій діяльності педагога: творче уявлення, логічне мислення, ініціативність, новизна, багата уява, спостережливість, пошук нових ідей в творчій діяльності тощо. Творчий компонент полягає в розвитку здібностей педагогів до інноваційної діяльності, що розкриє їхню індивідуальність.

Висновки. Аналіз науково-педагогічної та педагогічно-психологічної літератури дозволив зробити висновок, що особливості формування індивідуального стилю професійної діяльності зумовлює процес становлення кількісних і якісних змін структурних компонентів стильової системи діяльності протягом її розвитку, успішність якого забезпечується взаємозв'язком зовнішніх, керованих, здійснюваних у навчанні й внутрішніх особистісних процесах.

Перспективи подальших досліджень. Незважаючи на значну увагу науковців до проблеми формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку, це питання поки ще залишається нерозв'язаним. Воно потребує комплексного вдосконалення роботи в цілому, а саме такої як:

- потреба в модернізації системи дошкільної освіти на інноваційних засадах, зокрема підготовка вихователів дошкільних навчальних закладів до її забезпечення;

- потреба індивідуалізації процесу формування в майбутнього вихователя дітей дошкільного віку стилю професійної діяльності на основі врахування зовнішніх і внутрішніх ресурсних можливостей особистості;
- потреба педагогічних навчальних закладів у науково-методичному забезпеченні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голубева Э.А. Комплексное исследование способностей (к 90-летию Б.М. Теплова) // Вопросы психологии. – 1986. – № 5.
2. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении. – Москва, 1987. – С. 97.
3. Ковалів Ж.В. Проблеми професійного становлення фахівців соціономічних професій: формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх педагогів / Психологія сучасності: Наука і практика // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського/ Тези доповідей міжн. науково-практ. конф. молодих науковців. – Одеса, 2003. – С. 27.
4. Кузнецова О. В. Формування інноваційного стилю професійної діяльності у студентів педагогічного коледжу : дис... канд-та пед. наук / О. В. Кузнецова. – Харків – 2009. – 30 с.
5. Маркова А. К. Психологические особенности индивидуального стиля деятельности учителя / А. К. Маркова, А. Я. Никонова // Вопросы психологии. – 1987. – № 5.
6. Мерлин В.С. Очерки интегрального исследования индивидуальности. – М., 1986. – 128 с.
7. Небылицин В.Д. Актуальные проблемы дифференциальной физиологии // Вопросы психологии. – 1971. – № 6. – С.18-26.
8. Российская социологическая энциклопедия. – М. : НОРМА – ИНФРАМ, 1999. – 672 с.
9. Толочек В.А. Стили профессиональной деятельности / В.А. Толочек. – М. : Смысл, 2000. – 199 с.
10. Теплов Б.М. Проблемы индивидуальных различий. – М.; 1961. – 536 с.